

Van de vier vragen van NOSTER op wetenschapsagenda.nl deugen er vier niet

Thomas Colignatus
22 mei 2015
<http://thomascool.eu>

Samenvatting

Op 20 mei 2015 liet zich constateren: NOSTER heeft vier vragen gesteld op wetenschapsagenda.nl voor 2015-2025. NOSTER is de onderzoeksschool t.a.v. theologie, godsdienstwetenschap en levensbeschouwing, sinds 1995 door de KNAW erkend. Deze vragen voldoen op schrikbarende wijze **niet** aan eisen die aan wetenschap gesteld zouden mogen worden. Theologie is geen wetenschap en zou überhaupt niet in het gebouw van de wetenschap thuishoren. Opheffen van NOSTER is evenwel geen echte oplossing. Niets doen is ook geen oplossing, want NOSTER zo laten begaan betekent dat relevante vragen over de rol van godsdienst en levensbeschouwing het komend decennium dan wederom niet de gewenste aandacht zullen krijgen, zoals reeds voor afgelopen decennia valt vast te stellen. Over toenemend terrorisme met rechtvaardiging in of misbruik van religie en met een toenemende invloed op de maatschappij hoeven we ons dan niet te verbazen. Gevangen tussen opheffen en niets doen moet derhalve een tussenweg gevonden worden. In het algemeen is het beter dat godsdienst-beladen onderwijs en onderzoek binnen een *bijgebouw* van de wetenschap plaatsvinden zodat er enige controle kan zijn - zoals we nu kunnen doen. Dit pleit er ook voor dat studie van de Islam en de opleiding van Islamitische predikanten binnen dat *bijgebouw* worden opgenomen - vanzelfsprekend voldoende aan maatschappelijk aanvaardbare normen. Het juiste antwoord is derhalve een transformatie en deels sanering van NOSTER. Hiervoor zal de hulp van aanverwante wetenschapsgebieden moeten worden ingeroepen. Wanneer het onderscheid tussen astrologie en astronomie wordt toegepast op theologie, laat zich het nieuwe vakgebied van de *astro-theonomie* definiëren. Onderwijs en onderzoek zijn ook af te stemmen. Zo ontstaat de nieuwe Nederlandse School voor Levensbeschouwing, Astro-theonomie en het Bijgebouw voor de Theologie: NSLABT.

Op 21 mei 2015 presenteerde de KNAW een Verkenning over de Toekomst van Nederlandse religiewetenschap en theologie. Deze Verkenning zal elders besproken worden. Een van de voorstellen is een "Netherlands Academy of Religion" (NAR) op te richten. Levensbeschouwing wordt niet in die naam genoemd. Dat buiten de wetenschap bijv. een "kappersakademie" bestaat is uitstekend maar binnen de wetenschap in Nederland zou het prettig zijn om "akademie" voor de KNAW te reserveren.

Inhoud

1. Inleiding	2
2. Vier vragen van NOSTER op wetenschapsagenda.nl.....	3
3. Ter vergelijking een vraag die uitermate relevant is.....	5
4. Enkele problemen	5
5. Conclusie	7
Bijlage: Opmerkingen bij de vragen van NOSTER.....	8
Opmerkingen bij vraag 1 van NOSTER	8
Opmerkingen bij vraag 2 van NOSTER	8
Opmerkingen bij vraag 3 van NOSTER	9
Opmerkingen bij vraag 4 van NOSTER	9
Subbijlage: De pdf met de vragen en toelichtingen van NOSTER	10

1. Inleiding

NOSTER¹ is de sinds 1995 erkende (subsidiabele) onderzoeksschool voor theologie en religiewetenschap, waaraan ook onderzoek aan levensbeschouwing meedoet.² De school bevatte in 2012 135 senioren en 36 junioren, verspreid over de instellingen UL, UvA, VUA, RU, TUK, TUA, ETF, PThU, RUG, UvH, UU, TiU. Zie de facts,³ reaccreditatie aanvraag 2013 (p10)⁴ en ook de KNAW.⁵ Onder de aanname dat betrokken onderzoekers aan de eigen instellingen voltijds met onderzoek en onderwijs bezig zijn, gaat het hier om een budget van ca. EUR 15 miljoen aan directe kosten, of 90 cent per Nederlander.

Voor een land met een religieuze geschiedenis als Nederland en met een nog altijd groot aantal gelovigen, is NOSTER wellicht karig bedeed. Echter, voor religieuze of levensbeschouwelijke vragen kan men bij de betreffende geestelijke leiders terecht. Aan de orde is nu de wetenschap. Veel vragen van gelovigen hebben geen betrekking op religie en worden door vele wetenschappen bestudeerd. Wanneer gelovigen belang aan wetenschappelijke bestudering van godsdienst zouden hechten, zijn zij vrij om dat via de derde geldstroom te laten blijken. Het gaat nu vooral om vragen die vanuit de wetenschap zelf voortkomen.

Kernpunten voor het onderstaande zijn:

- (1) Wetenschap gaat uit van de aanname dat er **geen god** is. Theologie gaat uit van de aanname dat er **wel een god** is, zodat theologie geen wetenschap is. Bijvoorbeeld: het kan een wonder zijn dat de zon stilstaat terwijl de wetenschap betwijfelt of dat mogelijk is. Zie eventueel de KNAW-bundel "Van god los?" (2004)⁶ (pdf).⁷
- (2) Sommigen menen dat de theologie reeds lang het dogma van het bestaan van god is ontgroeid en inmiddels een echte wetenschap is geworden. Echter, ter vermijding van zo'n misverstand, en ten onderscheid met het verleden alsook andere landen waar dit nog niet het geval is, zou men dan geen bezwaar mogen hebben dit in een nieuwe naam tot uitdrukking te brengen. Hieronder wordt daartoe een suggestie gedaan.
- (3) Er is de Verkenningcommissie⁸ uit 2014 die gisteren op 21 mei 2015 rapport heeft gedaan.⁹ Deze Verkenning zal elders worden besproken. De Verkenning spreekt overigens over "theologie (object van studie is het denken over God van welke religie dan ook)": maar verdoezelt zo dat theologie van het *bestaan* van god uitgaat.
- (4) Een wetenschapper zal beroepsmatig altijd twijfelen behalve wellicht wanneer het om wiskunde gaat. Gezien die fundamentele twijfel kan het bestaan van god wetenschappelijk niet uitgesloten worden. Wetenschappers zijn beroepsmatig derhalve agnostisch. Wel gaat de wetenschap uit van de veronderstelling dat er geen god is: dat is immers de definitie van wetenschap.
- (5) In dat opzicht is atheïsme ook een vorm van geloof - en zou dan ook onder "religiestudies" vallen. Ook gelovigen hebben vaak ook nog aanvullende beschouwingen. Beter is het daarom beter in het algemeen over levensbeschouwing te spreken.
- (6) Waar astrologie de wetenschap van het jaar nul was en is, heeft zich daaruit de *theonomie* ontwikkeld. Iemand maakte me erop attent dat dit woord al wordt gebruikt, en in andere betekenis dan ik nu bedoel. De term "*astro-theonomie*" heeft dan het voordeel

¹ <http://www.noster.org>

² Kenners van het "Pater noster" ("Onze vader") zullen de afkorting NOSTER voor Nederlandse Onderzoeks-School voor Theologie En Religiewetenschappen waarderen. Het onderzoek naar levensbeschouwing hoeft er niet onder te lijden - maar ongenoemd maakt onbemind.

³ <http://noster.org/organisation/facts>

⁴ <http://noster.org/wordpress/wp-content/uploads/NOSTER-Application-for-Re-Accreditation.pdf>

⁵ <https://www.knaw.nl/nl/thematisch/kwaliteit/kwaliteitsoordelen/organisations/1268>

⁶ <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/van-god-los>

⁷ https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/van-god-los/@@download/pdf_file/20041032.pdf

⁸ <https://www.knaw.nl/nl/actueel/nieuws/knaw-verkent-positie-en-toekomst-van-theologie-en-religiestudies>

⁹ <http://www.knaw.nl/nl/actueel/nieuws/toekomst-nederlandse-religiewetenschap-en-theologie-afhankelijk-van-herorientatie-en-krachtige-samenwerking>

dat de parallel met astrologie en astronomie benadrukt wordt, en: hemellichamen waren vroeger vaak goden (of andersom).

- (7) De astro-theonomie heeft als object van studie *mensen* (en hun gemeenschappen) die een abstract concept "god" serieus nemen, terwijl wetenschap ervanuit gaat dat er geen god is (anders dan de natuur). Onderzoeksdoel is met name: (a) Voor deze mensen de kortste weg naar begrip voor de wetenschap te vinden, en niet de kortste weg naar verwaald raken in de leer over die god - waarover immers niets anders bekend is dan via profeten. (b) Kennis te ontwikkelen die helpt om de maatschappij te beschermen tegen religieuze verdwazing, zoals we zagen bij godsdienstoorlogen en nog zien in bij terrorisme met rechtvaardiging in of misbruik van religie. Wellicht is de kortste weg naar wetenschap het doen van wetenschap, maar dat blijkt niet per se het geval te zijn bij gelovigen die beroepsmatig met wetenschap bezig zijn. De religieuze terrorist die een vliegtuig kaapt kan de wetenschap negeren die het vliegtuig mogelijk heeft gemaakt. De empirische context voor de astro-theonomie zou daarnaast ook de didactiek van wiskunde zijn, zoals überhaupt voor filosofie mag gelden. In de wiskunde treffen we immers ook abstracties - zoals een (perfecte) cirkel - maar dan vaak wel met vertalingen naar toegepaste wiskunde, welke bij de abstractie van god vooralsnog ontbreken.
- (8) De termen "godsdienstwetenschap" en het Engelse "Religion studies" hebben het nadeel dat onderzoekers denken dat ze een *godsdienst* bestuderen, en niet alleen maar *godsdienstige mensen*. Door zo'n misverstand kunnen zulke onderzoekers toch weer een soort theologie gaan doen: want moet je niet precies de leer kennen, van die god die gediend wordt?
- (9) Waar NOSTER zich richt op onderzoek, omdat het ooit in de mode kwam om onderwijs en onderzoek sterker te scheiden, lijkt het verstandig om weer terug te gaan naar de samenhang. Dit geldt zonder problemen voor het onderwijs aan nieuwe onderzoekers.
- (10) Godsdiensten vereisen de opleiding van geestelijken - predikanten en priesters - en wanneer dat geheel in eigen kring wordt gedaan dan ontstaan geestvernauwing en indoctrinatie. In het algemeen is het beter dat godsdienst-beladen studies binnen een *bijgebouw* (appendance) van de wetenschap plaatsvinden zodat er enige controle kan zijn - zoals we nu kunnen doen.
- (11) Een naam is dan: "Nederlandse School voor Levensbeschouwing, Astro-theonomie en het Bijgebouw voor de Theologie": NSLABT.

Overigens is opvallend dat NOSTER zich ook richt op "(post-) seculariteit", hetgeen kan inhouden dat men niet alleen bestudeert wat seculier is (want je moet wel weten waar je het over hebt), maar zelfs ook de fase die "daarna" (= post) komt: welke fase, wanneer die niet-seculier is, dan slechts weer onder gods leiding moet vallen. Naast de theologie van de terugkeer van god is er dan blijkbaar een soort prognostische sociologie van de terugkeer van het geloof in god. Het wordt allemaal wat vaag wanneer men zou gaan stellen dat iedere levensbeschouwing wel een soort godsbeeld impliceert.

2. Vier vragen van NOSTER op wetenschapsagenda.nl

Voor de wetenschapsagenda.nl¹⁰ 2015-2025 heeft NOSTER vier vragen ingediend:

"NOSTER vindt het belangrijk dat thema's rond religie, levensbeschouwing en seculariteit een duidelijke plek krijgen op de wetenschapsagenda, zodat toekomstig onderzoek naar deze thema's gegarandeerd blijft. Daarom heeft de onderzoekschool, na intensief overleg tussen vertegenwoordigers uit het gehele veld van theologie en religiewetenschap, een viertal vragen ingediend die urgente kwesties van dit moment weerspiegelen."

De vier vragen worden ondersteund door wat hopelijk een gelegenheidscoalitie is:

"een coalitie van maatschappelijke partners, bestaande uit: de Katholieke Bond van Ouderen, Wetenschappelijk instituut CDA, Humanistische Alliantie, IWFT, Nederlands Bijbelgenootschap, en KBS Katholieke Bijbelstichting".

¹⁰ <https://vragen.wetenschapsagenda.nl/vragen>

Het IWFT wordt zo bekend geacht dat het geen uitleg behoeft. Google leert dat iwft.nl een "expertisenetwerk gender en religie" is.

Wanneer je op wetenschapsagenda.nl zoekt op "theologie" vind je een groot aantal "hits", zoals "*Bedoelde u geologie?*" en "*Is theologie een wetenschap?*". De vragen van NOSTER zijn te vinden door juist niet op "theologie" te zoeken.

Zoeken we bijv. op "post-seculariteit" dan vinden we (1) twee vragen van NOSTER, (2) één over "*veerkracht van religie*" die blijkbaar geen ondersteuning in de coalitie heeft gevonden, en (3) andere vragen bijvoorbeeld over post.nl.

Er zijn ook vragen zoals over "*deze seculiere tijd*". Normale (seculiere) mensen spreken niet over "seculier" maar over "niet-godsdienstig", dus het zal ook wel weer een vraag uit religieuze hoek zijn, die verwijzing naar god probeert te vermijden. Bijv. is er: "*Hoe kunnen wij omgaan met onzekerheid in een seculiere tijd?*" - alsof god zoveel zekerheid geeft, want is er nu predestinatie of niet? Het directe antwoord "*Er zal altijd wel een of andere verdwazing zijn*" zal de vragensteller natuurlijk niet bevredigen. Het dogma dat alleen god kan zorgen voor een moreel kompas zit er bij sommigen diep in. Geduldig wachten tot de mensheid over een miljoen jaar wat meer zicht heeft over dit soort vragen zit er vaak niet in.

De vragen van NOSTER zijn de volgende - zie ook deze pdf.¹¹ Probeer kritisch te toetsen op logica en verborgen betekenissen. Test in de **Bijlage** of we hetzelfde denken.

(1) Wat is mensen nu 'heilig' en hoe en onder welke condities kan daarover in de (post-)seculiere en religieuze pluriforme Nederlandse samenleving een breed en publiek gesprek tot stand gebracht worden?¹² Zoekterm "heilig" met 17 resultaten.

(2) Wat zijn passende begrippen van religie en seculariteit om de huidige verschijningsvormen van religie en de vragen die dit oproept in sterk gesecculariseerde samenlevingen zoals Nederland te beschrijven en te interpreteren?¹³ Zoekterm "Religiebegrip" met 1 resultaat.

(3) Wat is de duurzame culturele betekenis van religieus erfgoed in seculier Nederland?¹⁴ Zoekterm "Religieus erfgoed" met meer dan 80 resultaten, maar vooral op dat "erfgoed".

(4) Welke nieuwe betekenissen en rituelen zijn aan het ontstaan rond het levenseinde in (post-)seculiere samenlevingen zoals Nederland en op welke veranderingen in individuele en collectieve omgang met dood en sterfelijkheid wijst dit?¹⁵ Zoekterm "zingeving" met 10 resultaten.

Het zijn - zoals u goed heeft gezien - weinig wetenschappelijke, laat staan relevante, vragen.

¹¹ <http://noster.org/wordpress/wp-content/uploads/Vragen-van-NOSTER-voor-de-Nationale-Wetenschapsagenda-incl.-onderzoeksgroepen-WEBSITE.pdf>

¹² <https://vragen.wetenschapsagenda.nl/vraag/wat-is-mensen-nu-%E2%80%98heilig%E2%80%99-en-hoe-en-onder-welke-condities-kan-daarover-in-de-post-seculiere-en>

¹³ <https://vragen.wetenschapsagenda.nl/vraag/wat-zijn-passende-begrippen-van-religie-en-seculariteit-om-de-huidige-verschijningsvormen-van>

¹⁴ <https://vragen.wetenschapsagenda.nl/vraag/wat-is-de-duurzame-culturele-betekenis-van-religieus-erfgoed-in-seculier-nederland-0>

¹⁵ <https://vragen.wetenschapsagenda.nl/vraag/welke-nieuwe-betekenenissen-en-rituelen-zijn-aan-het-ontstaan-rond-het-levenseinde-in-post>

3. Ter vergelijking een vraag die uitermate relevant is

Wie zoekt op "Christendom"¹⁶ vindt deze uitermate relevante vraag (die ikzelf indiende):

Kan Nederland en met name het onderwijs bereid gevonden worden om het Christendom te gaan deconstrueren ?

De toelichting op deze vraag laat tevens zien waarom de vier vragen van NOSTER deel uitmaken van het *probleem* in plaats van de *oplossing*.

NOSTER is gericht op het versterken van religie en gewoeten in onzekerheid over "zingeving", en is niet gericht op emancipatie van mensen, cq. leerlingen in het onderwijs.

De toelichting bij bovenstaande vraag over het deconstrueren van het Christendom luidt:

Voor de bestrijding van terrorisme dat ofwel rechtvaardiging zoekt in religieuze contexten ofwel daarvan misbruik maakt, is het essentieel dat de Westerse overheden inzetten op de deconstructie van het Christendom, als immers de dominante Westerse religie, zodanig dat het discussiedomein niet langer te lijden heeft van het "frame" van het ene geloof versus het andere, maar zodat er een zuivere discussie ontstaat over een (niet collectief maar persoonlijk) wel-of-niet-geloven in "iets hogers" (mogelijk: wiskundige abstractie). Je verdiepen in bijv. de Islam om daarna te concluderen dat dit ook een geloof is, is weinig efficient. Hoe maak je dit aan die Westerse overheden duidelijk ? Overheden zijn in verwarring over de scheiding van staat en kerk, willen dan niet ingrijpen waar ze juist wel moeten ingrijpen, met voor Nederland een fnuikende traditie van het zuilensysteem, en een algemeen gebrek aan respect voor andersdenkenden waarin laster tot geaccepteerde praktijk is geworden - zie bijvoorbeeld het weggagen van Willem Frederik Hermans of de demonisering van Pim Fortuyn. Een eerste stap zou een groter besef bij wetenschappers, leraren en onderwijzers over deze zaken zijn. Maar hoe bereik je dit, wanneer ueberhaupt reeds gebrek aan tolerantie bestaat ? Zie <http://thomascool.eu/Papers/EWVJ/Index.html> en <http://boycottholland.wordpress.com/2015/02/03/the-importance-of-jesus-for-education>.

4. Enkele problemen

(a) Voedingsbronnen voor een steeds schraller domein

(i) NOSTER beheert een steeds schraller domein. Het domein heeft nog enkele voedingsbronnen, maar, dat zijn precies de bronnen die men zou willen tegengaan.

- Een voedingsbron is de maatschappelijke beroering als gevolg van de opkomst van de politieke Islam die van fundamentalisme misbruik maakt - met aldus ook misbruik van degenen die oprecht zo'n religieuze rechtvaardiging denken te zien.
- Er is ook een analyse denkbaar dat de inval in Irak door president G.W. Bush mede samenhangt met Christelijk fundamentalisme.
- Een andere voedingsbron voor het domein van NOSTER is de onzekerheid en de werkloosheid die voortkomen uit de huidige economische crisis.
- Een andere voedingsbron is dat tegenover mensen wordt gedaan alsof levensbeschouwing, religie en theologie zo belangrijk zijn. Gezond verstand en verwondering over onbeantwoorbare vragen krijgen zo minder ruimte. (Wat voegt reclame voor Coca Cola of Jezus Cola nu toe aan het dorstlessend effect van gewoon water - als het inderdaad schoon water is ?)

Deze voedingsbronnen vergen een andere aanpak dan NOSTER biedt - maar dat zal NOSTER niet rapporteren.

¹⁶ <https://vragen.wetenschapsagenda.nl/vraag/kan-nederland-en-met-name-het-onderwijs-bereid-gevonden-worden-om-het-christendom-te-gaan>

(ii) Voor zo'n andere aanpak:

- i) Zie m.n. mijn analyse over de economische crisis.¹⁷
- ii) Er is de didactiek van wiskunde. Wiskunde gaat over denken met abstracties, die hier ook denkbaar zijn.
 - (1) Zie ten eerste mijn suggestie voor verbetering in het onderwijs in wiskunde, zodat ook alfa-denkers meer greep krijgen op het omgaan met abstracties.¹⁸
 - (2) Zie ten tweede mijn essay *De eenvoudige wiskunde van Jezus*.¹⁹

Zulk besef omtrent abstracties zal niet bij NOSTER ontbreken maar het is opmerkelijk dat de respons op mijn analyse zo gering is terwijl de relevantie juist zeer groot is.²⁰

(iii) Binnen het Nederlandse zuilenstelsel en de pappen-en-nathouden-cultuur kan men zich zo'n reservaat van slinkende omvang als NOSTER voorstellen. Het heeft wel het nadeel dat het geen serieuze wetenschap meer gaat worden of reeds is geworden. Het voordeel om het bij het wetenschappelijk gebouw betrokken te houden is dat er nog een minimum aan controle kan bestaan. Opheffen van zo'n reservaat heeft het nadeel dat buiten het wetenschappelijk gebouw eenzelfde activiteiten ontstaan maar dan zonder controle. De oplossing zal zijn om van een *bijgebouw* te spreken - en dat dan ook inhoudelijk vorm te geven.

Hieronder valt ook de opleiding voor geestelijken van de verschillende godsdiensten. Op grond van dit argument zou men ook de opleiding van Islamitische geestelijken binnen het wetenschappelijk bijgebouw moeten opnemen - met vanzelfsprekend ook een maatschappelijk aanvaardbare interpretatie die gepredikt kan worden.

(b) Vermoeden van vooringenomenheid (bias)

Wetenschappers werkzaam op het terrein van NOSTER wekken de indruk ook persoonlijk gemotiveerd te zijn vanuit de theologische aanname van het bestaan van god. De genoemde vier vragen en hun toelichtingen, woordgebruik en concepten, doen dat in ieder geval vrezend. In hoeverre dat het geval is, zou nader vastgesteld mogen worden.

Het is wetenschappelijk onjuist dat NOSTER die informatie over mogelijke vooringenomenheid en belangenverstrengeling niet helder meldt. Dit zou overigens ook gelden voor atheïsten bij NOSTER die juist de omgekeerde *bias* kunnen hebben: te willen aantonen dat een geloof in god maar onzin is - wat immers niet aangetoond kan worden.

(c) Misbruik van dood en doodsangst

Zeer beschamend en anti-wetenschappelijk is dat misbruik van de dood gemaakt wordt om zichzelf een positie aan te meten alsof men daarbij betrokken en betaald dient te worden.

Er is een groot verschil tussen (eerst) observeren dat godsdienstige mensen god en dood aan elkaar verbinden, en (vervolgens) gaan stellen alsof wetenschap daarbij een rol zou hebben.

De hoofdvraag zoals ingediend bij de wetenschapsagenda.nl suggereert nog slechts het bijhouden van een statistiek over levenseinden, maar in de toelichting treffen we de tweede subvraag die wetenschappers in de rol van scheidsrechters plaatst - god's vertegenwoordigers:

"Hoe kan de actuele, vaak hybride omgang met het levenseinde verhelderd en ondersteund worden? Wat motiveert de toenemende behoefte om de doden – individueel en groepsgewijs - openlijk te gedenken, met name in fysieke, materiële en

¹⁷ <https://boycottholland.wordpress.com/about>

¹⁸ <http://thomascool.eu/Papers/AardigeGetallen/Index.html>

¹⁹ <http://thomascool.eu/Papers/EWVJ/Index.html>

²⁰ <http://thomascool.eu/Papers/EWVJ/2014-05-04-Agnosme-wiskunde-Jezus.html>

narratieve zin? Wat is een goede dood? En wat is dan goed, zinvol, vervuld of juist onvervuld leven?"

(d) Kwaliteitscriteria

Wanneer er al sprake is van wetenschap bij NOSTER, dan trekt men gezien de vier vragen blijkbaar niet de meest bevoegen wetenschappers om in dit domein wat tot stand te brengen. Dat ikzelf naar dit domein kijk komt mij op ernstige zelfkritiek te staan.

Voor de kwaliteitscriteria zou ik bijv. dieper naar bovenaangehaalde accreditatie moeten kijken, maar helaas ontbreekt me daarvoor nu de tijd. Wel komen deze gemakkelijke gedachten op, waarvan ik aanneem dat die al in belangrijke mate vervuld zijn:

- Een mogelijk kwaliteitscriterium is dat men niet alleen bij NOSTER cq. NSLABT aangesloten is maar ook elders onderzoek doet.
- Zo ook de mogelijkheid dat men eerst op een ander terrein gepromoveerd is, alvorens men een tweede promotie bij NOSTER cq. NSLABT doet.

5. Conclusie

De conclusie luidt - zoals in voorbije millennia - dat het onverstandig is om een onderzoeksschool zoals NOSTER op te heffen, en alles over te laten aan maatschappelijke krachten. Transformatie en sanering zijn gewenst, leidend tot zo'n mogelijke NSLABT.

Het resterend probleem is te bepalen wie de normen daarvoor opstelt en wie vervolgens gaat toetsen. Dit wordt corvee voor wetenschappers uit aanpalende domeinen - bijvoorbeeld anthropologie, geschiedenis, psychologie, sociologie, volksgezondheid, logica. Ieder lid van NOSTER kan zijn of haar "beste werk" aanwijzen, daarnaast kunnen steekproeven worden genomen, en zulke werken kunnen dan in multidisciplinaire teams besproken worden, met hoor en wederhoor, met daarna publicatie der bevindingen.

Of, de wetenschappelijke wereld kan achterover leunen en doen alsof NOSTER serieuze onderzoeksvragen voor de wetenschapsagenda.nl 2015-2025 heeft gesteld. Nog eens tien jaar salarissen voor 135 senioren en 36 junioren om zulk soort werk te produceren, je kunt dat inderdaad ook tolereren, en de maatschappij laten denken dat dit "wetenschap" is.

Of, deze bespreking heeft het helemaal mis.

PM. Deze bespreking werd in essentie op 20 mei 2015 afgerond. Op 21 mei 2015 verscheen het rapport van de KNAW Verkenning naar de Toekomst van Nederlandse theologie en religiewetenschappen. Dit rapport zal nu elders worden besproken.

Bijlage: Opmerkingen bij de vragen van NOSTER

Het is onduidelijk hoe lang de vragen van NOSTER op internet beschikbaar blijven, zowel op hun eigen site als op wetenschapsagenda.nl. Het is verstandig om hun pdf helemaal hieronder als subbijlage op te nemen.

De lezer kan daar ook de *toelichtingen* op de vragen lezen. De opmerkingen hieronder kijken niet slechts naar de vraag maar ook naar die toelichtingen.

Opmerkingen bij vraag 1 van NOSTER

(1) Wat is mensen nu 'heilig' en hoe en onder welke condities kan daarover in de (post-) seculiere en religieus pluriforme Nederlandse samenleving een breed en publiek gesprek tot stand gebracht worden?

Vraag 1 van NOSTER levert de volgende opmerkingen op:

- (a) "Heilig" is een theologische term, ook al wordt het in de samenleving als metafoor ook niet-religieus gebruikt. Door de term "heilig" in de vraag te gebruiken wordt de theologie binnengesmokkeld, eventueel met misbruik van de niet-religieuze metafoor.
- (b) Gewezen is al op het achterdeurtje van "(post-) seculier".
- (c) Het is onbeleefd om een "gesprek" te weigeren. Door de formulering wordt gedaan alsof wetenschappers zich schuldig moeten gaan voelen over het afwijzen van deze vraag. Maar de vraag kan afgewezen worden als gekunsteld.
- (d) In dat publieke debat doet ook wetenschap mee, en het is onjuist het verschil tussen wetenschap en theologie & religie als een "gesprek" voor te stellen.
- (e) De toelichting verwijst naar conflicterende "niet onderhandelbare" belangen - en dan de wenselijkheid te toetsen aan "religieuze en seculiere bronnen". Er wordt niet uitgelegd waarom aan religieuze bronnen getoetst zou moeten worden. Aldus wordt een schijnwereld geschapen alsof theologie en religiewetenschappen hier een relevante rol zouden spelen. Eerder is hier juist een rol voor wetenschappen die werkelijk bijdragen tot conflictbeheersing, zoals economie en psychologie.
- (f) De maatschappij is voortdurend in gesprek. Sommige gesprekken worden zelfs aangejaagd vanuit het opkloppen van het belang van god en religie. Zwijgen wanneer je niets te vertellen hebt is een betere houding.

Opmerkingen bij vraag 2 van NOSTER

(2) Wat zijn passende begrippen van religie en seculariteit om de huidige verschijningsvormen van religie en de vragen die dit oproept in sterk gesecculariseerde samenlevingen zoals Nederland te beschrijven en te interpreteren?

Vraag 2 van NOSTER levert de volgende opmerkingen op:

- (a) In plaats van dat religie verdwijnt wordt dit nu beschreven als "verandert". Dat u niet meer naar de kerk gaat is een andere manier om toch uw geloof in iets Hogers tot uitdrukking te brengen.
- (b) In de toelichting zien we weer het begrip "post-seculier".
- (c) Gesteld wordt dat "via immigratie" de Islam een "nieuwe vorm" is, die dan blijkbaar niet door Islamieten maar ook door Westerse theologen en godsdienstwetenschappers bestudeerd moet worden. Studie van de Islam levert echter niets anders op dan de conclusie dat het ook een geloof is. Toch op studeren, als het maar betaalt ?
- (d) Het begrip "geleefde religie" valt uit de lucht en wordt niet toegelicht - maar men heeft natuurlijk slechts 200 woorden. Neem aan: Kaspar Hauser die god ontdekte ? Er wordt gesproken van een "protestantse "bias" waardoor deze "geleefde religie" niet gezien wordt. Veel lezers zullen die "protestantse "bias" dan wel hebben, en klaarblijkelijk iets belangrijks mislopen: een aantijging die niet onderbouwd wordt, als het al relevant is.

- (e) De geringe aandacht voor religie in het onderwijs wordt opgevat als leidend tot een "kennislacune" alsof het een misstand is niet te weten wat een hostie is.
- (f) Maar de kennis die onderwezen moet worden blijkt ook te ontbreken: want de epistemologie en methodologie voor het reconceptualiseren moeten nog worden uitgevonden.
- (g) Er wordt gesproken over het formuleren van "voorwaarden voor religieus burgerschap" alsof die anders zouden zijn dan je houden aan de wet. NOSTER wil blijkbaar een staat in de staat scheppen, met henzelf als de formuleerders.
- (h) Ook de gedigitaliseerde samenleving komt voorbij. Niet wordt duidelijk gemaakt waarom theologie en levensbeschouwing veranderen door digitalisering. Of heeft Kaspar Hauser nu de "geleefde religie" in de digitale god Altecrea, d.w.z. de technische expansie van Krishna opgestaan uit het brein van de Hindu-fundamentalist Dewanand - zodat studie op diens "offerteksten voor Altecrea" nodig is voor "burgerschap, cq. democratische participatie" (wanneer dit althans nog dezelfde begrippen zijn) ?

Opmerkingen bij vraag 3 van NOSTER

(3) Wat is de duurzame culturele betekenis van religieus erfgoed in seculier Nederland?

Vraag 3 van NOSTER levert de volgende opmerkingen op:

(a) De term "religieus erfgoed" is problematisch. Bij de vraag naar de culturele betekenis doen ook cultuurwetenschappen mee. Misschien blijkt wel dat wat theologen als "religieus erfgoed" bestempelen helemaal niet zo in de cultuur ervaren is. En wanneer wetenschapper A uit zijn bad springt en naakt door de straten danst "ik heb de duurzame culturele betekenis gevonden!", hoe gaat dan wetenschapper B controleren dat het echt zo is ?

(b) Laten we een kerkgebouw in een ontvolkende dorpskern even accepteren als "religieus erfgoed". Waarom zou dit religieuze erfgoed een speciale plaats moeten krijgen vergeleken met ander erfgoed ? Moet het als "heilig" worden bewaard ? Kunnen degenen die daarin nog geloven niet zelf zorgen voor zulk bewaren - wat is daar nu wetenschappelijk aan ? Of is dat erfgoed onmisbaar bewijsmateriaal voor het gebrek aan Verlichting toen de kerk gebouwd werd, en het misbruik dat daarvan kon worden gemaakt ? Zou het dan niet handiger zijn om zulk misbruik breed bekend te maken, zodat burgers bereid zijn om te gaan zorgen dat dit hun kinderen in de toekomst niet meer gaat gebeuren ? Bijeenkomsten in die kerk, om weer te beseffen dat je daar niets te zoeken hebt, zijn natuurlijk denkbaar, maar mogelijk niet de meest relevante aanpak.

(c) Wat is er nu reëel aan zo'n vraag ? Blijven er niet genoeg kerken e.d. over ? Is het gebrek aan historische belangstelling bij Nederlanders zo ontstellend dat de invloed van religie op ontwikkelingen van eigen stad en streek geen aandacht krijgt ? Zijn de St. Jan, Martinikerk, St. Bavo, etcetera werkelijk in gevaar ?

Opmerkingen bij vraag 4 van NOSTER

(4) Welke nieuwe betekenissen en rituelen zijn aan het ontstaan rond het levenseinde in (post-)seculiere samenlevingen zoals Nederland en op welke veranderingen in individuele en collectieve omgang met dood en sterfelijkheid wijst dit?

Vraag 4 van NOSTER levert de volgende opmerkingen op:

(a) Het is een waarheid dat theologie en religie veel aandacht besteden aan het levenseinde, want dat zijn momenten waarop mensen extra vatbaar zijn voor de illusie alsof er "leven na de dood" zou zijn. Maar je kunt het niet omkeren: dat wanneer mensen zich van religie afwenden en toch dood gaan, dat juist theologen en religiewetenschappers toch weer ter aan het sterfbed moeten zitten om het wetenschappelijk te bestuderen.

(b) Weer duikt de term "post-seculier" op, nu in de variant van het "post-seculiere sterven". Kun je seculier leven en post-seculier sterven? Kun je dat biologisch vaststellen of is daarvoor toch theologie nodig?

(c) In eerste instantie lijkt het om statistisch onderzoek te gaan, waarin wordt waargenomen welke veranderingen het zou betreffen. Blijkbaar komt dan eerst een statisticus aan je sterfbed vragen stellen, met theologisch gevalideerde vragen? Het wachten is dan nog op een verklarende theorie, waaruit hypothesen kunnen worden afgeleid, die kunnen worden getoetst. Me dunkt dat hier vooralsnog de wetenschappelijke waarde gering is.

(d) Echter, in tweede instantie lezen we ook:

"Wat motiveert de toenemende behoefte om de doden – individueel en groepsgewijs - openlijk te gedenken, met name in fysieke, materiële en narratieve zin? Wat is een goede dood? En wat is dan goed, zinvol, vervuld of juist onvervuld leven?"

Dit is zeer beschamend. Wederom zien we het misbruik maken van de dood om zichzelf een positie aan te meten alsof men daarbij betrokken en betaald dient te worden. Mocht dit eventueel slechts zijn bedoeld als marktonderzoek voor predikanten in een veranderende samenleving, dan des te erger.

Subbijlage: De pdf met de vragen en toelichtingen van NOSTER

Bijdrage NOSTER aan de Nationale Wetenschapsagenda

In het najaar van 2014 heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de Wetenschapsvisie 2025 gepresenteerd. Uit de Wetenschapsvisie is vervolgens de opdracht voortgevloeid aan de “Kenniscoalitie” (vertegenwoordigers van de Nederlandse universiteiten, hogescholen en kennisinstituten) om voor het najaar van 2015 een “Nationale Wetenschapsagenda” op te stellen. In de Nationale Wetenschapsagenda worden keuzes gemaakt voor maatschappelijke thema’s en wetenschappelijke topgebieden die de komende tijd prioriteit zullen krijgen en mede zullen bepalen voor welk onderzoek financiering beschikbaar zal zijn.

NOSTER vindt het belangrijk dat thema’s rond religie, levensbeschouwing en seculariteit een duidelijke plek krijgen op de wetenschapsagenda, zodat toekomstig onderzoek naar deze thema’s gegarandeerd blijft. Daarom heeft de onderzoeksschool, na intensief overleg tussen vertegenwoordigers uit het gehele veld van theologie en religiewetenschap, een viertal vragen ingediend die urgente kwesties van dit moment weerspiegelen. U treft de vier vragen hieronder.

Vragen van NOSTER voor de Nationale Wetenschapsagenda

Vraag 1

Vraag:

Wat is mensen nu ‘heilig’ en hoe en onder welke condities kan daarover in de (post-)seculiere en religieus pluriforme Nederlandse samenleving een breed en publiek gesprek tot stand gebracht worden?

Toelichting:

Na de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo kwamen in het publieke debat extreme posities tegenover elkaar te staan over wat mensen heilig is. Voor de een zijn religieuze symbolen het meest heilige, voor de ander de grenzeloze vrijheid van meningsuiting en dus ook het recht om religieuze symbolen en overtuigingen te bespotten. Achter beide posities gaan opvattingen schuil over ‘het heilige’, dat wil zeggen over ultieme en onaantastbare, niet onderhandelbare waarden die een oriëntatie aan het leven van mensen geven. Die waarden zelf worden in een samenleving als de Nederlandse, waarin diepe overtuigingen vaak verbannen worden naar het privé domein, slechts zelden uitdrukkelijk benoemd. Het recente onderzoek naar ‘De Lage Landen en het Hogere’ heeft aan het licht gebracht dat het handelen van mensen in de Nederlandse samenleving zich ook nu in aanzienlijke mate laat leiden door ‘geestelijke beginselen’, ‘waarden’ of ‘idealen’. Welke zijn dat? Aan welke religieuze en seculiere bronnen worden zij ontleend? Waaraan ontleen zij gezag? Hoe, in welke termen en met welke argumenten wordt ‘het heilige’ ter sprake gebracht? Onder welke condities kunnen zij samenbindend in plaats van scheidend werken? Op welke wijze kan het gesprek daarover bevorderd worden?

Voor welke conferentie:

Science for Society

Voor welke wetenschapsvelden:

Geesteswetenschappen

Sociale wetenschappen

Kernwoorden:

Waarden, heilig, religie, verbinding, pluriformiteit, publiek domein

Deze vraag wordt gesteund door een coalitie van maatschappelijke partners, bestaande uit: de Katholieke Bond van Ouderen, Wetenschappelijk instituut CDA, Humanistische Alliantie, IWFT, Nederlands Bijbelgenootschap en KBS Katholieke Bijbelstichting.

Dit onderzoek zou uitgevoerd kunnen worden door de volgende onderzoekscentra/-groepen:

- Amsterdam Center for the Study of Lived Religion (Vrije Universiteit)
- Onderzoeksprogramma 'Making Islam work in the Netherlands. Islamic authority and Islamic law in the Netherlands among ordinary Muslims: recent trends and developments' (MIWIN) (Universiteit Leiden/ Vrije Universiteit e.a.)
- Onderzoekslijn 'Religion and the Crisis of Meaning' (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Interdisciplinaire werkgroep 'Relatie Jodendom Christendom' (RJC) (Universiteit Tilburg)
- Onderzoeksprogramma 'Reformed Traditions in Secular Europe' (Theologische Universiteit Apeldoorn en Theologische Universiteit Kampen)
- Onderzoeksgroep 'Religious Dynamics and Cultural Diversity' (Universiteit van Amsterdam)
- NWO-programma Religie in de Moderne Samenleving, onderzoeksproject 'Relaties tussen joden en moslims in Amsterdam en Londen'
- Leiden University Centre for the Study of Islam and Society (LUCIS)
- Onderzoeksgroep 'Social Conflict and Change', (Faculteit Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit)
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Everyday Life and the Sacred'
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Iconoclashes. Interferences of Gender, Politics, Religion and Art in the Pussy Riot Case'
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Obstakel of oogappel. De actuele fascinatie voor het offer'

Vraag 2

Vraag:

Wat zijn passende begrippen van religie en seculariteit om de huidige verschijningsvormen van religie en de vragen die dit oproept in sterk gesecculariseerde samenlevingen zoals Nederland te beschrijven en te interpreteren?

Toelichting:

Religie is snel van plaats, kleur en betekenis veranderd in moderne, post-seculiere samenlevingen en is op nieuwe manieren zichtbaar en van publieke invloed en betekenis. Via migratie, globalisering en nieuwe media maken naast gevestigde en nieuwe vormen van christendom ook Islam en nieuwe spiritualiteit deel uit van het veelkleurig religieuze palet. Er is in Nederland echter een gebrek aan algemene kennis over religie om het veranderende karakter, de veranderende rol en de sociale en politieke impact van religie adequaat te kunnen duiden. Ten eerste is sprake van een overwegend moderne focus op en een protestantse "bias" ten aanzien van religie als geloofssysteem waarbij (empirische) kennis van geleefde religie in haar materiële, institutionele en rituele verschijningsvormen naar de achtergrond verdwijnt. Ten tweede is er in Nederland al decennialang slechts geringe aandacht voor religie in het onderwijs. Het gevolg van deze maatschappelijke en wetenschappelijke kennislacune collectief onbegrip en veel subjectieve meningsvorming ten opzichte van religie. Hoe kan een post-seculiere epistemologie en methodologie ontwikkeld worden die bijdraagt aan het reconceptualiseren van religie en seculariteit? Hoe kan dergelijke kennis een bijdrage leveren aan het formuleren van de voorwaarden voor religieus en seculier burgerschap c.q. democratische participatie in een snel veranderende, gedigitaliseerde samenleving?

Voor welke conferentie:

Science for Society

Voor welke wetenschapsvelden:

Geesteswetenschappen

Sociale Wetenschappen

Kernwoorden:

Religiebegrip, post-seculariteit, (religieus) burgerschap, democratische participatie

Deze vraag wordt gesteund door een coalitie van maatschappelijke partners, bestaande uit: de Katholieke Bond van Ouderen, Wetenschappelijk instituut CDA, Humanistische Alliantie, IWFT, Nederlands Bijbelgenootschap en KBS Katholieke Bijbelstichting.

Dit onderzoek zou uitgevoerd kunnen worden door de volgende onderzoekscentra-/groepen:

- Project 'Genealogies of the (Post)Secular' (Rijksuniversiteit Groningen)
- Onderzoeksprogramma 'Between Secularisation and Sacralisation' (Departement Sociale en Culturele Antropologie, Vrije Universiteit)
- Project 'Postsecular Nationalism' (Centre for Humanities, Utrecht University)
- Onderzoeksgroep 'Burgerschap en Humanisering van de Publieke Sector' (Universiteit voor Humanistiek)
- Onderzoeksgroep 'Modernity Contested' (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Onderzoeksprogramma 'Understanding Contemporary Islam Through Its History' (Utrecht University)
- Onderzoeksprogramma 'Muslim World-Making' (Departement Sociale en Culturele Antropologie, Vrije Universiteit)
- Programme group 'Challenges to Democratic Representation' (Amsterdam Institute for Social Science Research, Universiteit van Amsterdam)
- NWO-programma Religie in de Moderne Samenleving, onderzoeksproject 'Geloven in veelvoud'
- NWO-programma Religie in de Moderne Samenleving, onderzoeksproject 'Integratie: een kwestie van geloof?'
- NWO-programma Religie in de Moderne Samenleving, onderzoeksproject 'Moslimactivisme in Nederland na 1989'
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Handboek Godsdienstdidactiek'
- NWO-programma Religie in de Moderne Samenleving, onderzoeksproject 'Nederlandse kerk-staatverhoudingen in beweging'
- Amsterdam Centre for the study of Cultural and Religious Diversity (Vrije Universiteit)
- Centre for Religion, Conflict and the Public Domain (Rijksuniversiteit Groningen)
- Leiden University Centre for the study of Islam and Society Geesteswetenschappen
- Centre for Religion, Conflict and the Public Domain (RUG)
- Onderzoeksgroep 'Burgerschap en Humanisering van de Publieke Sector' (Universiteit voor Humanistiek)

Vraag 3

Vraag:

Wat is de duurzame culturele betekenis van religieus erfgoed in seculier Nederland?

Toelichting:

De Nederlandse cultuur heeft zich in hoge mate afgewend van geïnstitutionaliseerde vormen van religie. Toch zijn er vanuit het verleden tal van religieuze invloeden aanwijsbaar. Overal zijn kerkgebouwen te vinden, vaak hergebruikt in een nieuwe functie. Musea herbergen vele kunstschaten die hun betekenis ontleen aan religieuze verhalen en gebruiken. En in de Nederlandse taal en literatuur komen vele religieuze uitdrukkingen en verhalen voor die bepalend zijn voor de betekenis van hetgeen gezegd of geschreven wordt.

Heeft gesecculariseerd Nederland een culturele strategie om om te gaan met religieus erfgoed? Welke elementen uit dat religieuze erfgoed blijken een duurzame culturele betekenis te (kunnen) hebben?

Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, zijn de volgende deelvragen te stellen: 1. Hoe ziet het religieuze erfgoed van Nederland eruit? 2. Welke consequenties heeft secularisatie voor de wijze waarop Nederland met religieus erfgoed en bronnen omgaat? 3. Welke consequenties heeft religieuze pluriformiteit voor de vraag wat als religieus erfgoed gezien en gewaardeerd wordt? 4.

Zijn er in de huidige Nederlandse cultuur ontwikkelingen waarneembaar waarin (de verscheidenheid aan) religieus erfgoed op een nieuwe manier geïnterpreteerd en gepositioneerd wordt (denk o.a. aan: nieuwe media, Big Data, erfgoedbeheer, discussie over het funderend onderwijs/ Platform #Onderwijs2032)?

Voor welke conferentie:
Science for Society

Voor welke wetenschapsvelden:
Geesteswetenschappen
Sociale wetenschappen
Technische Studies

Kernwoorden:
Religieus erfgoed, cultureel erfgoed, religieuze bronteksten seculiere samenleving, religieuze pluriformiteit, onderwijsagenda

Deze vraag wordt gesteund door een coalitie van maatschappelijke partners, bestaande uit: de Katholieke Bond van Ouderen, Wetenschappelijk instituut CDA, Humanistische Alliantie, IWFT, Nederlands Bijbelgenootschap en KBS Katholieke Bijbelstichting.

Dit onderzoek zou uitgevoerd kunnen worden door de volgende onderzoekscentra/groepen:

- Institute for Christian Cultural Heritage (ICCE) (Rijksuniversiteit Groningen)
- Onderzoeksproject 'Iconic Religion. How Imaginaries of Religious Encounter Structure Urban Space' (ICOREL) (Utrecht University)
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Canon, Commentary, Heritage'
- Onderzoeksgroep 'Memory, Materiality and Meaning in the Age of Transnationalism' (Geesteswetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen)
- Onderzoeksprogramma 'Europe and its Worlds' (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Onderzoeklijn 'The relations between social, geographical and diachronic diversity in culture' (Meertens Instituut)
- Amsterdam School for Heritage and Memory Studies (Universiteit van Amsterdam)
- Amsterdam Centre for the History of Christianity (Vrije Universiteit)
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Synopsis Purioris Theologiae'
- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'De Targoem in Christelijk Europa'

Vraag 4

Vraag:
Welke nieuwe betekenissen en rituelen zijn aan het ontstaan rond het levenseinde in (post-)seculiere samenlevingen zoals Nederland en op welke veranderingen in individuele en collectieve omgang met dood en sterfelijkheid wijst dit?

Toelichting:
De vanzelfsprekendheid waarmee de betekenis van leven en dood werd ontleend aan (voornamelijk) het christendom is aan het verdwijnen. Toch blijft de confrontatie met ziekte, sterven en dood in de naaste omgeving, maar ook met rampen of zinloos geweld in de samenleving, mensen prikkelen tot het (her)formuleren van zingevingsvragen en het ontwerpen of modifieren van rituelen. Deze nieuwe gestalten van zingeving en ritualiteit rond het "post-seculiere sterven" roepen twee soorten interdisciplinaire onderzoeksvragen op:

- 1) Levensvragen over ziekte, ouderdom en dood manifesteren zich momenteel in moderne samenlevingen die veel nadruk leggen op lang, gezond, veilig en naar eigen inzicht leven. Hoe worden in publieke discussies en – seculiere en religieuze - interpretatiekaders in het

licht van deze vragen de *begrenzing* en *kwetsbaarheid* van het menselijk leven aan de orde gesteld? Hoe worden in een (post-)seculiere samenleving thema's als eindigheid, afhankelijkheid, beperking, onzekerheid en falen (op)nieuw gethematiseerd?

- 2) Hoe kan de actuele, vaak hybride omgang met het levenseinde verhelderd en ondersteund worden? Wat motiveert de toenemende behoefte om de doden – individueel en groepsgewijs - openlijk te gedenken, met name in fysieke, materiële en narratieve zin? Wat is een goede dood? En wat is dan goed, zinvol, vervuld of juist onvervuld leven?

Voor welke conferentie:

Science for Society

Voor welke wetenschapsvelden:

Geesteswetenschappen

Sociale wetenschappen

Gezondheidswetenschappen

Kernwoorden:

Zingeving, levenseinde, religie, rituelen, dood, rouw, sterfelijkheid

Deze vraag wordt gesteund door een coalitie van maatschappelijke partners, bestaande uit: de Katholieke Bond van Ouderen, Wetenschappelijk instituut CDA, Humanistische Alliantie, IWFT, Nederlands Bijbelgenootschap en KBS Katholieke Bijbelstichting.

Dit onderzoek zou uitgevoerd kunnen worden door de volgende onderzoekscentra/-groepen:

- NOSTER Interuniversity Research Collaboration Group 'Death and Consolation'
- Centrum voor Thanatologie: Interdisciplinair onderzoek naar rituelen omtrent de dood (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Project 'Traditions of Consolation—theological & philosophical' (Rijksuniversiteit Groningen)
- Onderzoeksgroep 'Humanistische tradities, zinvol leven en goed ouder worden' (Universiteit voor Humanistiek)
- Research program 'Religion & Ritual' (Tilburg University)
- Instituut voor Rituele en Liturgische Studies (Irilis) (Protestantse Theologische Universiteit)
- Onderzoeksprogramma 'Transforming Life' (Protestantse Theologische Universiteit)
- Onderzoeksgroep 'Zorgethiek' (Universiteit voor Humanistiek)
- Onderzoeksgroep 'Religion, Identity and Memory' (Rijksuniversiteit Groningen)
- Onderzoeksgroepen op het terrein van geestelijke verzorging (Vrije Universiteit en Rijksuniversiteit Groningen)
- 3TU Centre for Ethics and Technology (Universiteit Twente)
- Onderzoeksprogramma 'Happy and Healthy Ageing' (Faculteit Sociologie, Rijksuniversiteit Groningen)
- Onderzoeksgroep 'Self, Script and Society' (Faculteit Geesteswetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen)
- Radboud Alzheimer Centrum (Radboud UMC)